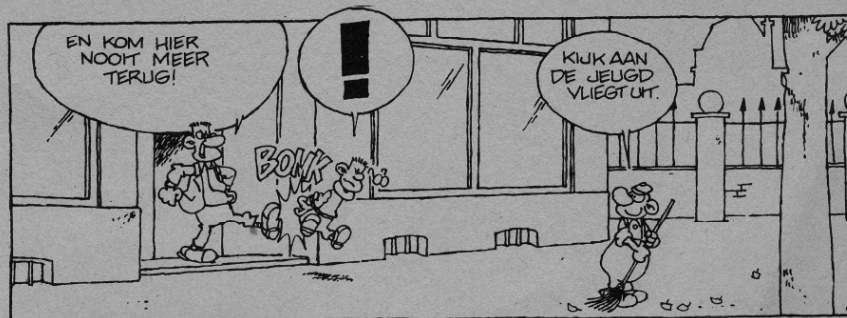

informatiemap nr. 2

het voortijdig schoolverlaten

in het voortgezet onderwijs te enschede

(verslag werkgroep—voortijdige schoolverlaters '80-'81)

"III. De Armenraad besluite zich te wenden tot de beide Voogdijraden en tot het Bestuur van den Nederlandschen Bond voor Kinderbescherming, met het verzoek, dat deze lichamen, bij instemming met de dezerzijds ontvouwde overwegingen, het initiatief nemen tot eene beweging, ten einde wijziging te verkrijgen van Leerplichtwet en Kinderwetten, opdat in sommige gevallen direct tegen voortduren spijsbelende kinderen kunne worden opgetreden, en opdat in dringende gevallen op rechterlijk bevel, weerbarstige minderjarigen met spoed in een opvoedings-inrichting kunnen worden geplaatst."

(uit: "Samenvatting 'Rapport der commissie, uit den armenraad en uit de voogdijraden, tot onderzoek van het vraagstuk der samenwerking tusschen de voogdijraden en de instellingen voor armverzorging te 's-Gravenhage' - aldus vastgesteld in de vergadering der Commissie van onderzoek, den 2den Oktober 1918, J R Snoeck Henkemans, Voorzitter, C J M Wilde, Secretaris")

WOORD VOORAF

op verzoek van de plenaire vergadering van de s.b.v.o. heeft een werkgroep geprobeerd inzicht te krijgen in het aantal voortijdige schoolverlaters in de gemeente Enschede.

Deze groep noemde zich de werkgroep-V.S. en bestond uit de volgende personen:

- . mr. T. P. Egbers (ambtelijk sekretaris s.b.v.o.),
- . dhr. P. van Houttum (direkteur s.g. De Marke),
- . - H. J. Kater (begeleider voortgezet onderwijs),
- . - J. Olierook (adjunkt-direkteur s.g. mr. J. Calscollege) en
- . - D. Scholten (adjunkt-direkteur s.g. De Marke).

Al in vroeg stadium werd de groep door mw. E. E. Schoemaker - van Zetten versterkt, waardoor er een beter zicht op de problemen rond het verlenen van leerplicht-ontheffing kon ontstaan.

Zij en mw. E. Kemerink, een stageaire van een sociale academie, hebben verslag over enkele hen bekende leerlingen gedaan.

Om de privacy van de betrokkenen te garanderen, zijn deze verslagen zo anoniem mogelijk gehouden.

Gedurende het schooljaar '80-'81 heeft de werkgroep een getalsmatig onderzoek naar het aantal voortijdige schoolverlaters gedaan. Dit onderzoek vond op een viertal teldata plaats:

- 1 september 1980,
- 1 december - ,
- 1 maart 1981 en
- 1 juni - .

De gegevens die in dit verslag genoteerd staan, beslaan alleen de eerste drie teldata.

De ondervonden medewerking van de deelnemende scholen was goed.

De werkgroep wil de verschillende administraties dan ook van harte bedanken voor deze medewerking, vooral omdat zij zich terdege beseft dat het extra werk voor de administraties betekende!

Het volgende verslag is uit drie delen opgebouwd:

- in het eerste gedeelte wordt het probleem afgebakend en zal een voorstel om in Enschede tot een oplossing te komen, worden aangeboden,
- in het tweede gedeelte gaat mw. Schoemaker nader in op de sociaal-emotionele benadering van voortijdige schoolverlaters,
- het derde gedeelte omvat de bijlagen en bestaat uit verslagen van zowel huisbezoeken, als van enkele ontheffingen.

- Om de leesbaarheid van dit verslag te verhogen zijn de samenvattende konklusies samen met de aanbevelingen direkt bij het begin opgenomen.

s.b.v.o.

t.a.v. H. J. Kater

Tubantiasingel 1

75 14 AA ENSCHEDE

"I don't want to go to university! I want to be a beautician!"

Tubantia, 23&26 mei '81

Academici minder snel werkloos

BRUSSEL (ANP) - De werkloosheid onder academici in de EG stijgt minder snel dan die in het algemeen. De Europese commissie die door het instituut voor arbeidsmarkt en beroepsonderzoek te Neurenberg een onderzoek had laten instellen, is daarom van mening dat zij verder voorrang moet verlenen aan de behoefte van de schoolverlaters met de minste opleiding.

Ongediplomeerden in de knel

Sombere toekomst schoolverlaters

NIJVERDAL - In een rapport over de situatie van de schoolverlaters in Overijssel, uitgebracht door drs. Jansen, HID voor de Arbeidsvoorziening in de provincie, blijkt overduidelijk dat de slechte economische conjunctuur van het ogenblik de kansen voor de schoolverlaters om direct aan de slag te komen niet rooskleurig zijn.

Van de jongens en meisjes die in 1980 de scholen in Overijssel verlieten is nu nog steeds dertien procent werkloos; een jaar eerder was dat slechts zes procent. In augustus zullen zich nog eens 12.875 gediplomeerde schoolverlaters op de arbeidsmarkt aanbieden. Daarnaast is er jaarlijks een grote groep jongeren, die voortijdig zijn afgehaakt.

Het meest kwetsbaar is de positie van de jongelui, die zonder diploma op de arbeidsmarkt verschijnen. Landelijk vormt deze groep ongeveer 15 procent van het totaal aantal schoolverlaters.

In vergelijking met vorig jaar valt bovendien de verslechterde positie van de lts'ers op die de school verlaten. Het aantal lts'ers onder de werklozen is sterk toegenomen. Aan de andere kant wordt in het rapport gemeld dat mensen met een havo-vwo- en mbo-opleiding een sterke voorsprong hebben op de anderen, en zij verdringen vaak de jongelui met een mavo-diploma op de arbeidsmarkt. De meisjes, die het lmo verlaten, komen ook in een zwakke positie wat de kansen betreft. Van de schoolverlaters, die in 1980 hun diploma haalden, zijn er

1500 jonge mensen nog werkloos. Door de slechte arbeidsmarktsituatie blijven veel meer lts- en mts-gediplomeerden dan gebruikelijk op school voor het vervolgonderwijs of voor profielverbetering. In Overijssel heeft het mbo een veel groter aandeel in het totale onderwijsbestand dan landelijk het geval is. Het mavo wordt vaker gebruikt als voorbereidend onderwijs voor het mbo. Opmerkelijk is dat vier van de vijf jeugdwerklozen behoren tot de groep zonder diploma of met de lbo-diploma. Ook bij de meisjes is de positie van de schoolverlaters van het l.b.o. en de ongediplomeerden verder verzwakt.

Drs. Jansen geeft de schoolverlaters de boodschap mee in elk geval de studie af te maken en een diploma te verwerven. Haakt men eerder af, dan worden de kansen op de arbeidsmarkt wel erg gering.

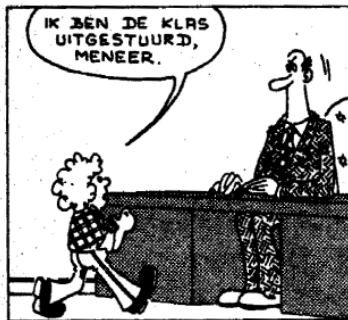
blz.

SAMENVATTENDE KONKLUSIES & AANBEVELINGEN

- 3 de werkgroep-V.S. heeft in het schooljaar 1980-1981 een vervolgonderzoek naar het aantal voortijdige schoolverlaters onder de dagscholen van het individueel onderwijs tot en met het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs gedaan.
Aan dit onderzoek namen 14 van de 15 scholen deel. Het bleek als snel dat het aantal voortijdige schoolverlaters moeilijk exakt te bepalen is en dat het aantal leerlingen dat ontheffing van de (partiële) leerplicht kreeg groot is.
Tenslotte bleek het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs op onverklaarbare wijze te dalen. Gesteld kan worden dat er minimaal 371 leerlingen de school voortijdig hebben verlaten (288 leerlingen uit het lbo-avo en 83 leerlingen uit het avo).
- 10
- 12 De oorzaken van dit schoolverlaten zijn legio en
18 - 22 daarom in kort bestek moeilijk aan te geven. In elk geval wordt het in hoge mate door de motivatie van de leerling voor het onderwijsleerproces bepaald. Deze motivatie wordt op haar beurt weer door het milieu en het onderwijs opgewekt.
- 13 - 15 De mogelijke oplossingen zijn eveneens legio.
De werkgroep-V.S. onderscheid een tweetal aspecten:
- sociaal-emotionele en
- onderwijskundige.
- 21 De opvang van voortijdige schoolverlaters moet gericht zijn op de doorbreking van een negatieve spiraal waarin de schoolverlaters vaak terecht zijn gekomen.
- 14 - 15 De werkgroep-V.S. stelt dan ook voor om op korte termijn schakelklassen voor de opvang van potentiële schoolverlaters op te zetten.

inhoudsopgave	blz.
woord vooraf	3
samenvattende konklusies & aanbevelingen	5
inhoudsopgave	7
I. AFBAKENING VAN HET PROBLEEM	10
1.1 een definitie	11
1.2 de grootte van het probleem	11
1.3 oorzaken van het probleem	12
1.4 mogelijke wegen tot oplossing	13
II. SOCIAAL-EMOTIONELE BENADERING VAN VOORTLIJDIGE SCHOOLVERLATERS (E. E. Schoemaker - van Zetten)	
2.1 achtergronden	18
2.1.1 thuissituatie	18
2.1.2 schoolsituatie	19
2.1.3 gedragspatroon	20
2.2 aanbeveling	21
2.2.1 werkwijze	21
BIJLAGEN	
I. verslag van huisbezoeken	
1.1 Arend Amsterdam	26
1.2 Berend Borculo	30
1.3 Cornelis Coevorden	34
1.4 Dirk Doesburg	38
1.5 Eduard Emmen	42
II. verslag van ontheffingen	
2.1 Kees	46
2.2 Eddy	48
2.3 Tom	50
2.4 Tim	52

I. afbakening van het probleem

I. AFBAKENING VAN HET PROBLEEM

Namens de stuurgroep heeft een werkgroep een vervolginventarisatie over het voortijdige schoolverlaten opgezet (de sg. werkgroep-V.S.). Deze werkgroep werd al in vrij vroeg stadium uitgebreid met de maatschappelijk werkende voor de onthefing van de leerplicht. Aan het onderzoek deden veertien van de vijftien Enschedese scholen mee.

Het juiste aantal voortijdige schoolverlaters was moeilijk op te sporen. Het kan zijn dat dit zijn oorzaak vindt in een onbekendheid van de scholen met dit probleem. Het kan echter ook liggen aan een niet geheel adequate omschrijving van het begrip "voortijdige schoolverlating".

Bij het onderzoek werd uitgegaan van de volgende definitie: "een voortijdige schoolverlater is die leerling, die zonder diploma de school of de scholengemeenschap verlaat".

Het onderzoek ging uit van vier teldata en leverde in elk geval de volgende konklusies op:

voetnoot: ¹

¹ Aangezien de werkgroep Voortijdige Schoolverlaters na twee jaar met vier teldata ontdekte dat de statische gegevens nogal chaotisch en op zich weinig bemoedigend waren, werd in een plenaire vergadering van de SBVO besloten om de nota niet openbaar te maken.

Hoewel het onderzoek in 1981 werd afgerond, acht ik me nog steeds gebonden aan deze unanieme afspraak – vandaar dat ik hier de conclusies niet wens te vermelden.

1.1. Een definitie.

De omschrijving dat een voortijdige schoolverlater een school of een scholengemeenschap zonder diploma verlaat, is een veelgebruikte omschrijving. Meestal worden hierbij een drietal onderscheidingen gemaakt:

- de afstromers, die van een "hoger" naar een "lager" onderwijstype overstappen. Deze groep is groter dan de groep van
- de opstromers, die van een "lager" naar een "hoger" onderwijstype overstappen. Op zichzelf hoeven deze beide groepen geen problemen op te leveren voor het onderwijsleerproces van een school. De motivatie-problemen zullen bij de afstromers groter zijn, maar kunnen met een goede opvang binnen de ontvangende school geregeld worden. Een groter probleem levert de groep van
- de uitstromers op. Deze uitstromers verlaten de school totaal (de zg. drop-outs). De meeste uitstromers zijn ongemotiveerd voor de school en het onderwijs. Helaas heeft het onderzoek in Enschede niet uit kunnen maken wat het percentage afstromers in deze groep is. Dit komt door de opzet en vraagstelling van dit onderzoek.

1.2. De grootte van het probleem.

Over de grootte van het probleem in de gemeente Enschede valt dus nog weinig te zeggen. Wel is het duidelijk geworden, dat het aantal uitstromers in het ibo en het lbo vele malen hoger is dan in het avo.

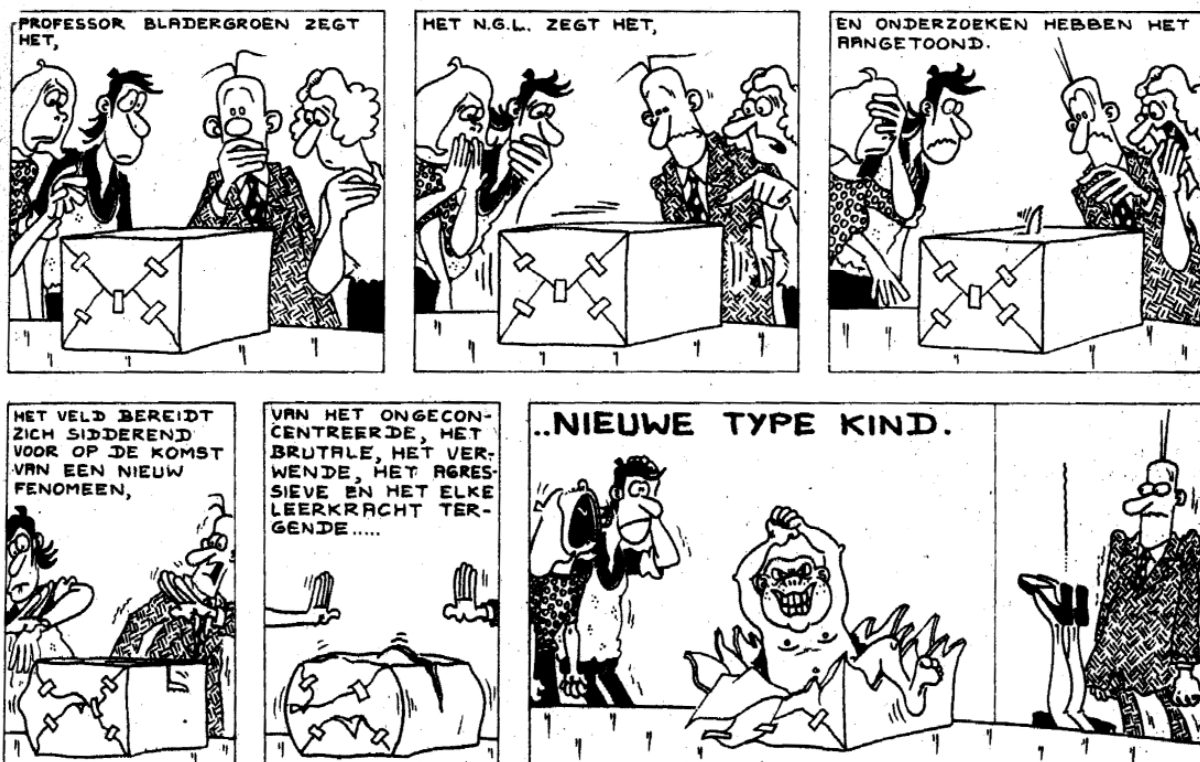
Ook is het bekend, dat in Nederland 33.000 leerlingen per jaar de school zonder diploma verlaten. Op de arbeidsmarkt is juist deze groep erg kwetsbaar, vooral als het een lbo-meisje betreft. Het aantal werkelozen in ons land heeft de grens van 350.000 al bereikt. Dit is een werkeloosheidspercentage van 6% van de totale beroepsbevolking. Meer dan een kwart van het aantal werkelozen is jonger dan 24 jaar.

Als we de eerder genoemde 33.000 leerlingen als voorbeeld nemen, mogen we verwachten dat er in Enschede een aantal leerlingen de school zonder diploma jaarlijks zal gaan verlaten. Volgens het onderzoek waren dat in Enschede van 1 september 1980 tot 1 maart 1981 minimaal 371 leerlingen (te weten: 288 leerlingen uit het lbo-avo en 83 leerlingen uit het avo).

Ter vergelijking met andere steden de volgende getallen:

- Rotterdam: + 800 leerlingen (waarvan 66 partiële leerplichtig),
- Groningen: tussen de 50 en 900 leerlingen,
- Amsterdam: tussen de 900 en 1200 leerlingen

II. sociaal-emotionele benadering van voortijdige schoolverlaters

e.e. schoemake. — van zetten

II. SOCIAAL EMOTIONELE BENADERING VAN VOORTIJDIGE SCHOOL- VERLATERS.

2.1. Achtergronden.

Doordat de schoolloopbaan mislukt, gaat er zekerheid voor deze jongeren verloren.

Andere jongeren, die een beter toekomstperspektief hebben, kunnen hieraan werken.

Drop-outs missen een toekomstbeeld, dat hen uitnodigt tot inzet.

De samenleving stelt allerlei eisen aan jongeren, die liggen op sociaal terrein (zelfstandig handelen, samenwerken met anderen) en op kognitief terrein (problemen analyseren en oplossen, kunnen onthouden). In het onderwijssysteem leert het kind te voldoen aan die eisen. Het is belangrijk omdat het bepalend is voor de latere beroepskansen.

Het kan tot ernstige gevolgen leiden, zowel voor het kind als voor de omgeving, als een kind ontdekt dat het niet aan de gestelde eisen voldoet.

2.1.1 Thuissituatie.

Het is opvallend, dat de bezochte voortijdige schoolverlaters uit herkenbare milieus komen.

Veelal arbeidersgezinnen, waarvan de vader werkloos, arbeidsongeschikt of werkzaam bij de Dienst Complementaire Werkgelegenheid is. Een deel van de gezinnen is onvolledig.

Hieronder volgen ter verduidelijking verschillende probleemsituaties:

- ontwrichte gezinssituaties (alcoholisme, enz.), financiële problemen, onhanteerbare spanningen, werkloosheid van de man, schoolverzuim kinderen, onregelmatig problematiek gedrag van kinderen,
- huwelijksproblemen, die afgereageerd worden op de kinderen,
- bepaald soort relatie ouder - kind, waarbij meestal de moeder zich uit onbevredigende behoeftes te sterk aan kinderen bindt. Zodat de kinderen in eigen ontwikkeling en ontplooiing belemmerd worden, wat kan resulteren in bijv. thuis houden van school,
- één ouder-gezinnen. Deze bestaan meestal uit moeder met de kinderen. Zij heeft moeite met de opvoeding, er is geen structuur, geen gezag en er is te veel of te weinig aandacht. Kortom een van onmacht,
- weinig weerbaar ten opzichte van onverwachte en onbekende situaties,

- materialistische instelling, zodat de mogelijkheid niet uitgesloten is, dat er weinig tijd voor de kinderen overblijft,
- onmacht van de ouders in te springen op vastgelopen schoolsituaties van hun kind,
- de school behoort niet direkt tot de belevingswereld van de ouders. Een werksituatie zal meer aanspreken. Aangezien er geen mogelijkheid tot werken is, omdat de kinderen te jong zijn of er geen werk is voor de kinderen; resultaat: slenteren langs de straat met alle gevolgen van dien.

Het lijkt wenselijk bij de hulpverlening aan voortijdige schoolverlaters maatschappelijk werk in te schakelen.

2.1.2 Schoolsituatie

Een ongunstige thuissituatie zal van invloed zijn op het functioneren van het kind op school. Als het kind niet kan voldoen aan de eisen, wordt dit tekort schieten uitgedrukt in een negatieve beoordeling. Daarmee wordt het duidelijk gemaakt aan anderen.

Zijn falen wordt openbaar. Het gevoel gefaald te hebben wordt vaak uitgebreid tot de hele persoonlijkheid, met als gevolg verlies van zelfvertrouwen en eigenwaarde. Op deze wijze kan een negatief zelfbeeld ontstaan.

Het falen van het kind wordt door de ouders ervaren als een eigen falen. De emoties omtrent bijv. schoolverzuim zijn door hen moeilijk te hanteren. Ze ontlopen ze dan ook graag, hetgeen vaak uitgelegd wordt als ongeïnteresseerdheid.

In het "jaarverslag 1977 - 1978, Buitenbehandeling Amsterdam" wordt het volgende beschreven:

"De reactie van de omgeving op het in toenemende mate niet beantwoorden van het kind aan de gestelde eisen wordt door het kind als een zware druk ervaren. Het wordt niet geaccepteerd zoals het is. De reacties zijn bekend: bravouregedrag, agressie, isolement, wegdromen, fantaseren, enz. Dit roept weer tegenreacties op vanuit de omgeving en zo ontstaat een negatieve spiraal, waarin sociaal-emotionele en schoolproblematiek elkaar steeds gaan versterken."

In grote lijnen onderscheidt dit instituut de volgende punten, die min of meer aanwezig kunnen zijn bij de negatieve spiraal:

- problemen met algemene eisen, die er in de samenleving in allerlei situaties gesteld worden aan het kind,

- problemen met de eisen die er met name in de school-situatie gesteld worden aan het kind: falen van het kind op school,
- vermindering van zelfvertrouwen en eigenwaarde bij het kind door het falen in deze belangrijke situatie. Daardoor nog meer problemen met eisen vanuit de samenleving in het algemeen en vandaaruit steeds minder kansen voor het kind op een gunstige algemene ontplooiing,
- reacties van de omgeving, die inadekwaat zijn om te komen tot oplossing van de situatie,
- reacties van het kind, die mede door de reacties van de omgeving en de vermindering van de eigenwaarde inadekwaat zijn, dat wil zeggen leiden tot verslechtering van de situatie.

2.1.3 Gedragsspatroon.

De schoolverlater heeft een gedrag ontwikkeld als reactie op zijn problematische situatie. Meestal is dit gedrag een belemmering om uit de situatie te komen.

Enkele kenmerkende gedragingen zijn:

- openlijk verzet, agressie naar anderen, vernielzucht, alles afwijzen;
- voortdurend aandacht afdwingen door middel van voortdurend vragen, praten, gek doen;
- rusteloosheid, druk, bravour, nergens lang mee bezig kunnen zijn, de zaken om zich heen niet kunnen ordenen;
- zeer lage frustratietolerantie;
- vluchten in fantasieën, dagdromen, lichamelijke klachten;
- over-aangepast gedrag, afhankelijk reageren;
- apathie, initiatiefloosheid, oostindisch doof zijn, niet-openlijk verzet.

Deze minder bevoorrechte milieus profiteren minder van de mogelijkheden van begeleiding en onderwijs, dan de meer bevoorrechten.

Het instituut Buitenbehandeling Amsterdam vermeldt de volgende vermoedens:

- deze groep ziet er meer tegenop om allerlei onbekende en imponerend klinkende instanties te bezoeken,
- deze groep berust eerder in zijn situatie, omdat er weinig vertrouwen in verandering is. Er is minder te verliezen om wat voor reden dan ook,
- deze groep wordt sneller afgeschrikt door een lange wachttijd.

2.2. Aanbeveling.

Een opvang van deze jongeren die gericht is op het doorbreken van de negatieve spiraal is noodzakelijk, zodat de jongere komt tot een ontplooiing van zijn persoonlijkheid.

In de hulpverlening moeten twee aspecten onderscheiden worden:

1. hulpverlening op sociaal-emotioneel gebied, Het leren verwerken van negatieve ervaringen en het opdoen van nieuwe ervaringen, die positief kunnen werken (stimulerend, waardierend, bemoeidigend).
2. Hulpverlening bij leerproblemen; niet het leerboek is bepalend voor de leerstof, maar het uitgangspunt moet zijn de ervaringen die de jongeren opdoen in hun levenssituatie.

Een geïntegreerde aanpak van l.b.o.-scholen samen met andere instanties, zoals ambtenaar schoolverzuim, maatschappelijk werkende ontheffing leerplicht, preventiewerker Centrum de Hagen, afd. Jeugd, schoolartsdienst e.d. zal de hulpverlening ten goede komen.

2.2.1 Werkwijze.

De werkwijze moet gericht zijn op het scheppen van een pedagogisch klimaat.

Enkele kenmerken zijn:

- het wegnemen van angst en onzekerheid,
- uitdaging tot deelnemen aan activiteiten,
- positieve stimulatie,
- het bieden van overzichtelijkheid,
- het bieden van veiligheid en geborgenheid.

Het veronderstelt een systeem van ervaringsleren, gebaseerd op inbreng van de leden van de groep, communicatie, onderlinge samenwerking, acceptatie van een coördinerende leiding.

Het veronderstelt een deskundige leiding, die in staat is een proces op gang te brengen van persoonlijke ontplooiing.

- bevordering zelfstandig handelen,
- vergroten van zelfvertrouwen,
- problemen leren oplossen, relativeren van problemen,
- leren samenwerken,
- het durven uiten van emoties en gevoelens,

- negatieve ervaringen omzetten in leermotivatie,
- het leren onderkennen van de eisen die gesteld worden,
- het wegnemen van mogelijk verzet tegen aanvaarden van taken in het leerproces.

Het betekent voor de leiding een acceptatie van deze jongeren van hun gedrag en waardenpatroon, in zoverre dit past in het kader van de doelstelling.

Het betekent niet, dat de leiding een optreden accepteert, waarin het werken aan de gestelde doelen onmogelijk wordt.

Een te tolerante houding ten opzichte van agressiviteit kan het werk zeer bemoeilijken.

Een geïntegreerde aanpak van de scholen voor lager beroepsonderwijs samen met andere medewerkers van instanties zoals: begeleider voortgezet onderwijs, ambtenaar schoolverzuim, maatschappelijk werkende ontheffing leerplicht, preventiewerker Centrum de Hagen, afd. Jeugd, schoolartsen, psycholoog, politie, zal de hulpverlening ten goede komen. Dit is een vorm van een leerlingbegeleidingsteam en reeds op de scholengemeenschap "De Marke" van start gegaan.